

***Statenstuk* 2012-549 HERZIEN**

Kader revolverend financieren

Voorgestelde behandeling:

- Statencommissie Commissie Bestuur en Financiën op 12 december 2012
- provinciale staten op 19 december 2012
- fatale beslisdatum: 19 december 2012

Behandeld door de heer G.C. van Geffen, telefoonnummer (0592) 36 55 80, e-mail
g.geffen@drenthe.nl

Portefeuillehouder: de heer A. van der Tuuk

Inleiding

Momenteel passen overheden veelal subsidies toe als financierings- en stimuleringsinstrument. De provincie beoogt dan met het verstrekken van een subsidie een bepaald beleidsdoel te bereiken, door het stimuleren van maatschappelijke activiteiten.

Daarbij vindt dan als techniek doorgaans vanuit een vastgesteld programma van eisen een beoordeling plaats van een offerte, waarin de tegenprestaties worden voorgelegd die voor de te verstrekken subsidie worden geoffreerd. Subsidies werden tot op heden verstrekt zonder dat daarbij ook een zekere financiële rendementseis werd gesteld. Zeker nu de middelen schaarser worden is het van belang of het beleidsdoel ook op een andere manier bereikt kan worden, waarbij minder publieke financiële middelen behoeven te worden ingezet.

Een alternatief zou gevonden kunnen worden in vormen van revolverende financiering, die meer gericht zijn op financieren in plaats van subsidiëren en dan vooral voor die projecten die voor de ontvanger op een moment inkomsten gaan opleveren. Dit alles binnen de huidige beschikbare dekkingsmiddelen in de begroting en zonder daar een groot speciaal fonds voor in te stellen van waaruit middelen revolverend worden ingezet, zoals wel binnen andere provincies wordt gedaan.

Daarbij is revolverend financieren een kansrijk instrument binnen de contouren van het huidige Collegeprogramma. In dat programma wordt gesteld dat daar waar voor het stimuleren van ontwikkelingen binnen de speerpunten van het college financiële ondersteuning aan de orde is, revolving funds als eerste in aanmerking komen. Geen enkel beleidsveld wordt uitgesloten, het zal wel blijken dat het ene beleidsveld zich beter leent voor het inzetten van revolverende middelen dan het andere.

Revolverend financieren betekent dat een overheid tijdelijk middelen beschikbaar stelt, veelal in de vorm van een (achtergestelde) lening, een garantie of een deelneming. Uitgangspunt is dat de uitgezette middelen dus geheel weer terug worden betaald, eventueel met rente of rendementsopbrengst. De middelen kunnen dan opnieuw worden ingezet voor andere initiatieven. Idealiter dekken de totale inkomsten, rente en aflossing, alle kosten en risico's zodat de beschikbare middelen feitelijk zichzelf in stand houden.

Op zich is revolverend financieren voor Drenthe geen geheel nieuw instrument. Ook nu wordt al gewerkt met vormen van revolverende financiering bij bijvoorbeeld de NOM, de DEO en het Nationaal restauratiefonds. In het verleden is bij project Drentse Maat al meer uitgebreid gebruik gemaakt van leningen als beleidsinstrument.

Advies

1. Het algemeen kader revolverend financieren vaststellen.
2. De uitvoering binnen het kader op te dragen aan Gedeputeerde Staten en hiermee in afwijking van het Treasurystatuut provincie Drenthe 2012, achteraf verantwoording afleggen voor aangegane leningen en garanties.

Beoogd effect

Vanuit de provincie is het motief voor revolverend financieren helder: meer bereiken met hetzelfde geld, ondermeer doordat dezelfde middelen meermaals kunnen worden ingezet.

Argumenten

- 1.1 *Dit statenvoorstel is bedoeld om binnen de duale verhoudingen een algemeen kader vast te stellen waarbinnen gedeputeerde staten bevoegd zijn het revolverend instrumentarium toe te passen.*
- 2.1 *Voor een goede verantwoording is een verankering van revolverende financiering in de provinciale financiële planning en control noodzakelijk; daarom is reeds in de Nota reserves en voorzieningen 2012 het voorstel opgenomen om een bestemmingsreserve opvang revolverende middelen in te stellen, met als uitgangspunt om minimal 10% van uitgezette revolverende middelen als last nemen en toe te voegen aan de nieuw ingestelde reserve.*

Uitvoering**Tijdsplanning**

Niet van toepassing.

Financiën

Niet van toepassing.

Europese context

Niet van toepassing.

Monitoring en evaluatie

Niet van toepassing.

Extern betrokkenen

Niet van toepassing.

Communicatie

Niet van toepassing.

Bijlagen

1. Beleidsterreinen met mogelijkheden voor een vorm van "revolverend financieren"

Ter inzage in de kamer C0.39

Niet van toepassing.

Assen, 17 oktober 2012

Kenmerk: 42/3.6/2012006912

Gedeputeerde staten van Drenthe,

J. Tichelaar, voorzitter
mevrouw drs. J.M. Imhof, secretaris

tk/coll.

De uitgangspunten die wij hanteren luiden als volgt:

Uitgangspunt 1 Definitie

Als definitie voor revolverend financieren kan worden gesteld dat revolverende financiering die vormen van financiering zijn, waarbij een overheid ter stimulering van maatschappelijke activiteiten tijdelijk middelen beschikbaar stelt, veelal in de vorm van een (achtergestelde) lening, een garantie of een deelneming. Uitgangspunt is dat de uitgezette middelen dus geheel weer terug worden betaald, eventueel met rente of rendementsopbrengst.

Of de middelen uiteindelijk ook weer terug zouden moeten vloeien naar de provincie, kan per regeling/project worden gezien en afhankelijk hiervan met de aanvrager (uitvoerende organisatie) worden afgesproken. Verder zijn er nog keuzemogelijkheden over de mate waarin het budget beschikbaar moet blijven. Afhankelijk van de concrete projecten kan gekozen worden voor een waardevast budget (met bijbehorende eisen aan het rendement) of de optie van het geleidelijk "opdrogen" door inflatie of zelfs gedeeltelijke compensatie van (door de ontvanger te lijden) verliezen wat de mate van revolving uiteraard beïnvloedt.

Uitgangspunt 2. Vormen van revolverend financieren

Bij revolverende financiering gaat het in de eerste plaats om het verstrekken van leningen en garantstellingen. Secundair kan het verder nog om deelnemingen gaan.

Momenteel zet de provincie op een aantal beleidsgebieden al middelen revolverend in. De ontwikkeling van een financieel instrumentarium kost veel tijd en is complex. Maatwerk is noodzakelijk, voor ieder beleidsterrein en project zal het instrumentarium toegesneden moeten worden op de specifieke omstandigheden. Duur van investeringstrajecten alsook de (financiële en juridische) risico's van revolverende middelen lopen uiteen. Leningen bijvoorbeeld kunnen al snel het juridische karakter van een subsidie krijgen als ze tegen een niet markconforme rente worden verleend. De ASV en staatssteunaspecten zijn dan aan de orde.

Bij garantstellingen vindt geen geldstroom naar de ontvanger plaats, maar blijft het risico bij de provincie; bij "schade" gaat er dan alsnog een geldstroom naar een ontvanger, die in voorkomende gevallen dan ook de curator kan zijn. Garantstellingen kunnen indien de specifieke omstandigheden dat wenselijk maken onder het juridische kader van de ASV worden gebracht.

Bij participaties, al dan niet via NOM, zoals in het verleden bij de Drentse participatiemaatschappij en de TAFF, zijn tijdelijke additionele financieringsfaciliteiten ingesteld. In het algemeen is de problematiek iets complexer dan bij leningen of garantstellingen. Omdat hier ook een bestuurlijke component speelt in de vorm van de zeggenschap over de rechtspersoon waarin wordt geparticipeerd. Zie hiervoor ook statenstuk 2012-545 Nota verbonden partijen. De in deze Nota ontwikkelde criteria zullen wij hanteren met inachtneming van artikel 158, tweede lid van de Provinciewet: instemming Provinciale staten en goedkeuring Ministerie van BZK.

Uitgangspunt 3. Risicobeheersing

Alle vormen van financiële stimuleringen en daarbinnen van revolverende financiering hebben een verschillend (oplopend) risicoprofiel, maar ze hebben gemeen dat die risico's er zijn en dat er daarmee een noodzaak is voor het treffen van passende beheersmaatregelen.

Het grote verschil tussen een revolverende lening en een subsidie is dat voor de exploitatie een subsidie als kosten in de begroting wordt opgenomen en een lening niet ten laste gaat van de exploitatie. Omdat het risico van het al dan niet terugbetalen van een lening altijd in bepaalde mate aanwezig is wordt voorgesteld ten minste 10% van de lening als kostenpost in de exploitatie te nemen. Mochten de risico's hoger worden geschat dan kan een groter percentage overwogen worden als bijdrage vanuit de exploitatiebegroting.

Uitgangspunt 4. Motief voor revolverend financieren

Vanuit de overheid is het motief voor revolverend financieren helder: meer bereiken met hetzelfde geld, onder meer doordat dezelfde middelen meermaals kunnen worden ingezet, bij die projecten die anders niet of slechts moeizaam van de grond komen en waarbij ook het publieke belang en multipliereffecten een rol spelen. Daarbij gaat het dus om projecten waarbij bij de ontvanger sprake is van aandachtspunten die een niet-marktconforme aanpak rechtvaardigen, te weten:

- Beperkte of geen toegang tot de financiering (bijvoorbeeld in die gevallen waarin de bank niet wil financieren);
- Een noodzaak tot niet-marktconforme voorwaarden voor de financiering, bijvoorbeeld bij de terugbetalingsregeling of de aflossingstermijn;
- Een tegemoetkoming in de kosten van de financiering: er kan door bijvoorbeeld een lagere rente een direct financieel voordeel zijn.

In de zuivere vorm van revolverend financieren zullen de projecten een voldoende rendement moeten geven voor eventuele terugbetaling. Idealiter zou revolverend financieren de voorkeur hebben boven de "traditionele" wijze van stimulering door subsidies, omdat er gelden weer terugkomen. En het kan zelfs geld opleveren om de te maken lasten te kunnen dekken. Maar in de praktijk zal het instrument revolverend financieren niet voor elk beleidsonderdeel toepasbaar zijn. Daarbij zijn er niet veel zuivere revolverende projecten voor de overheid denkbaar. Zo is bijvoorbeeld "near banking" voor de provincies niet toegestaan. De markt is de overheid vaak voor, of de overheid kan niet instappen wegens het verbod op staatssteun (Er zijn uiteraard gevallen waarbij het onder de regels voor staatssteun kan worden gebracht, er is dan sprake van geoorloofde staatssteun). Waar de overheid in projecten investeert zijn dat projecten die anders niet of slechts moeizaam van de grond komen en waarbij ook het publieke belang en multipliereffecten een rol spelen. Daarbij komt ook dat de markt andere afwegingen maakt tussen bijvoorbeeld, zekerheid, opbrengst rendement, risicoprofiel en vertrouwen in project/bedrijf.

Beleidssterreinen

De toepassing van revolverende financiering zal niet op alle beleidssterreinen van de provincie even gemakkelijk toepasbaar zijn. In de bijlage 1 is een eerste analyse opgenomen van de mogelijkheden die we op het eerste gezicht zien binnen de programma's en producten. Voor alle beleidssterreinen geldt echter dat een aantal zaken vooraf geregeld moeten worden. Daarbij gaat het naast de eerder genoemde uitgangspunten nog om een aantal technische aspecten.

Financieringsbron

Bij de technische aspecten van revolverend financieren zal allereerst gekeken moeten worden naar de financieringsbron. Per project moet een keuze gemaakt worden voor werken met een vast budget, met een achterliggende reserve of met garantstellingen met eventueel een achterliggende voorziening voor het te lopen risico. Op het moment dat de provincie er zelf voor kiest zelf leningen of garanties te verstrekken zal voorgesteld worden via een bestemmingsreserve lasten te reserveren om risico's en beheerskosten te kunnen opvangen.

Zelf doen of overdragen aan een derde partij

Uitgangspunt is zoveel mogelijk revolverende instrumentarium buiten "de deur" te beleggen. Te denken valt aan de organisaties waar nu ook al mee wordt gewerkt, zoals de NOM, de DEO en het Nationaal restauratiefonds.

Verantwoording

Voor een goede verantwoording is een verankering van revolverende financiering in de provinciale financiële planning en control noodzakelijk; daarom wordt voorgesteld door PS een bestemmingsreserve opvang revolverende middelen in te laten stellen, met als uitgangspunt 10% van uitgezette revolverende middelen als last nemen en toe te voegen aan de nieuw ingestelde reserve.

Zuivere revolverende middelen worden verwerkt als balansmutaties en hebben geen invloed op hoogte van de lasten in de exploitatiebegroting. Daarbij wordt primair gedacht aan leningen. Leningen moeten worden opgenomen als vorderingen als tot uitbetalingen van revolverende middelen wordt overgegaan. Daarmee blijven ze nog steeds buiten de exploitatie. Wel van invloed op de exploitatie zijn de risico's die worden gelopen en de beheerskosten die worden gemaakt. Daarvoor is budget vanuit de begroting nodig en dat kan het best worden gestort in een reserve of een voorziening, aangezien de revolverende projecten zich doorgaans niet binnen één jaar zullen afspelen. Op die wijze wordt er een basiskapitaal gevormd dat als het ware "beleend" wordt voor de revolverende projecten.

Vanuit de Reserve opvang revolverend financieren zelf zal geen dekking gezocht worden voor het belenen. Het bedrag aan uitstaande leningen kan dan ook groter zijn dan het in de exploitatie beschikbaar gestelde bedrag.

Voor de korte termijn is de vorming van een reserve aan de orde, als er daadwerkelijk revolverende middelen worden ingezet, en nog geen voorziening. Een voorwaarde voor het vormen van een voorziening is dat de risico's en verplichtingen redelijkerwijs zijn in te schatten. Bij de controle op de jaarrekening ziet de accountant erop toe dat aan deze voorwaarde is voldaan als voorzieningen zijn opgenomen op de jaarrekening. Bij het verstrekken van revolverende middelen zijn de risico's van de te verstrekken leningen, deelnemingen en garanties onvoldoende concreet om de vorming van een voorziening te onderbouwen. Hierdoor dient eerst een bestemmingreserve te worden ingesteld die wordt gevoerd vanuit de budgetten van de verschillende programma's door minimaal 10% van de verstrekte middelen te storten. Aan de hand van de concreet ingevulde portefeuille wordt vervolgens geschat welke risico's er zijn. In overleg met de accountant stellen wij voor om op basis van de concrete projecten en de risicobeoordeling daarvan, jaarlijks in de begroting een risicovoorziening op te nemen. De lasten van deze risicovoorziening worden dan gedekt uit de gevormde bestemmingsreserve. Wij stellen voor om binnen de reserve geen middelen te oormerken. Mochten voorzieningen getroffen moeten worden wegens oninbaarheid o.i.d. dan moet de gehele reserve daarvoor aangesproken kunnen worden, voordat de risicoreserve aangesproken wordt.

Voor reserves en voorzieningen geldt, dat Provinciale Staten besluiten over de toevoegingen en vrijval van bedragen. Deze besluitvorming vindt plaats via de documenten uit de planning & controlcyclus, of via afzonderlijke statenvoorstellen. Over de onttrekkingen aan de voorzieningen, het doen van bestedingen, beslissen Gedeputeerde Staten, zonder tussenkomst van Provinciale Staten. Dat kan ook, omdat Provinciale Staten hiervoor al autorisatie verstrekt hebben door de overheveling van middelen van de reserve naar de betreffende voorziening.

Provinciale staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van gedeputeerde staten van Drenthe van 17 oktober 2012, kenmerk 42/3.6/2012006912;

BESLUITEN:

- I. Vast te stellen de navolgende algemene kader voor het instrument Drentse revolverende middelen:
 1. Revolverende financiering betreft die vormen van financiering, waarbij de provincie ter stimulering van door de provincie gewenste maatschappelijke activiteiten tijdelijk middelen beschikbaar stelt aan een begunstigde, veelal in de vorm van een (achtergestelde) lening, een garantie of een deelneming. Uitgangspunt is dat de uitgezette middelen geheel weer terug worden betaald, eventueel met rente of rendementsopbrengst en opnieuw kunnen worden gebruikt.
 2. Revolverende middelen dienen na inzet in een rechtspersoon op een gedifferentieerde termijn van maximaal 30 jaar (afhankelijk van de aard en risico) na beschikbaarstelling geheel of meer dan geheel te worden terugbetaald om eventueel opnieuw revolverend te kunnen worden ingezet.
 3. Het instrument revolverende financiering wordt slechts daar ingezet waar het voldoet aan de geldende regels voor staatsteun, niet leidt tot marktverstoring (bankieren) en het naar de aard van de te leveren prestatie voldoet aan het gestelde in artikel 1. Hiervoor hanteren gedeputeerde staten een normenkader waaraan een project wordt getoetst.
 4. Vooralnog wordt niet limitatief uitgegaan van de volgende drie producten/programma's in de exploitatie begroting, zonder andere uit te sluiten:
Product 4.4 Kunsten, erfgoed en media;
Product 8.1 Klimaat en Energie;
Programma 9 Innovatief Drenthe: Economische zaken en arbeidsmarkt.
 5. De inzet van revolverende middelen dient plaats te vinden in de provincie Drenthe. Ter bewijsvoering van de besteding van de middelen in Drenthe dient aan gedeputeerde Staten door begunstigde een verantwoording te worden overgelegd volgens een model dat door het college is bepaald.
 6. Het college van Gedeputeerde Staten zal ten minste eenmaal per jaar aan Provinciale Staten rapporteren over de financiële en inhoudelijke voortgang van het instrument revolverende middelen, conform de financiële verordening, waarbij wordt aangesloten bij rapportagemomenten in het kader van de budgetcyclus en hiermee in afwijking van het Treasurystatuut provincie Drenthe 2012, achteraf verantwoording afleggen voor aangegane leningen en garanties.
 7. Voor elk revolverend project wordt een dotatie gedaan aan de Reserve opvang revolverend financieren voor het afdekken van risico's met betrekking tot de verleende middelen. Dit percentage is afhankelijk van de risico inschatting van het project, echter minimaal 10%. Een eventuele te vormen voorziening komt in eerste instantie ten laste van de Reserve opvang revolverend financieren.

- II De verdere uitvoering van het kader op te dragen aan gedeputeerde staten, waarbij zij bij de vaststelling van het precieze uitvoeringsinstrumentarium in het concrete geval, ieder geval het volgende nomenkader hanteren:
- Het project past binnen het algemene kader Revolverend financieren
 - Er is een beschrijving van de te realiseren beleidsdoelen en te behalen resultaten, inclusief meetbare prestatie-indicatoren;
 - Er is aangetoond dat de projectresultaten in lijn liggen met de doelstellingen en taken van de provincie
 - Er is een beschrijving van de beoogde doelgroep(en);
 - Er wordt voldaan aan de relevante aspecten van overeenkomstenrecht, staatssteun en aanbestedingsregels;
 - De verkrijgende rechtspersonen is gekwalificeerd aan de eisen van maatschappelijk verantwoord ondernemen
 - De inrichtings- en beheerkosten van de revolverende middelen en de ten laste van de Reserve opvang revolverend financieren te vormen voorziening zijn beschreven;
 - Er is een beschrijving van de maximale (krediet)termijn en/of investeringshorizon met inbegrip van een exitstrategie (de wijze waarop de financiering eindigt);
 - De wijze van informatieverschaffing en rapportage door de middelenbeheerder, voldoet aan het model van Gedeputeerde Staten.
 - Het risicoprofiel en de beheersing van het risico in het project is beschreven;
 - De beleidmatige inzet ten aanzien van het terugverdienpercentage of beoogde mate van "revolverendheid" is onderbouwd;
 - Het maximale participatiebedrag per rechtspersoon waarvoor aan het middelenbeheerder mandaat wordt gegeven zonder tussenkomst van het college van Gedeputeerde Staten dan wel Provinciale Staten;
 - Vaststelling van de middelenbeheerder: De provincie blijft middelenbeheerder of het middelenbeheer wordt overgedragen aan een derde partij;
 - Er is een beschrijving van de governance relatie tussen de middelenbeheerder en de provincie bij overdracht van het middelenbeheer
 - De begunstigde valt niet binnen uitsluiting van bepaalde bedrijfssectoren;
 - De wijze waarop wordt omgegaan met het gelijktijdig gebruik door rechtspersonen van het instrument revolverende middelen en het provinciale subsidie-instrumentarium;

Het heeft de voorkeur bij de uitwerking van de specifieke projecten aan te sluiten bij reeds bestaande reglementen, zoals die voor de NOM en de DEO al zijn vastgesteld.

Assen, 19 december 2012

Provinciale staten voornoemd,

, griffier

, voorzitter

tk/coll.

Bijlage 1. "Beleidsterreinen met mogelijkheden voor een vorm van "revoluerend financieren"

Programma	Product	Rendement mogelijk	Risicoprofiel	Toelichting
Programma 1. Samenwerkend Drenthe: Bestuur	Product 1.1. Drenthe goed bestuurd	waarschijnlijk niet	laag	
	Product 1.3. Goede belangenbehartiging voor Drenthe	waarschijnlijk niet	laag	
Programma 2. Vitaal Drenthe: Mobiliteit	Product 2.1. Bereikbaarheid (incl openbaar vervoer)	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 2.3. Wegen	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 2.4. Vaarwegen	waarschijnlijk niet	midden	
Programma 3. Vitaal Drenthe: RSP	Product 3.2. RSP/REP	waarschijnlijk niet	hoog	
Programma 4. Vitaal Drenthe: Welzijn, jeugdzorg, onderwijs en sport en cultuur	Product 4.1. Sociaal domein	waarschijnlijk niet	laag	
	Product 4.2. Jeugd en onderwijs	waarschijnlijk niet	laag	
	Product 4.3. Sport	waarschijnlijk niet	laag	
	Product 4.4. Kunsten, erfgoed en media	beperkt	midden	Bijvoorbeeld voor kapitaalintensieve projecten zoals het opknappen en herstellen monumenten (wordt al gedaan).
Programma 5. Vitaal Drenthe: Ruimtelijke ontwikkeling	Product 5.1. Algemeen ruimtelijke ordening (incl Regiovisie Groningen-Assen)	beperkt	hoog	Bijvoorbeeld voor financiering van woningbouwprojecten en projecten van Regio Groningen-Assen.
	Product 5.2. Stedelijke ontwikkeling (ISV)	waarschijnlijk niet	laag	
	Product 5.3. Vitaal platteland (inclusief Zuidoost Drenthe en Stuurgroep Veenkoloniën)	waarschijnlijk niet	laag	
Programma 6. Groen Drenthe: Water, Milieu en Bodem	Product 6.1. Grondwater en waterhuishouding (incl. waterschappen en peilbeheer)	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 6.2. Ontgrondingen	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 6.3. Milieubeleid en ondergrond	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 6.4. Luchtverontreiniging	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 6.5. Vergunningverlening en handhaving/RUD	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 6.6. Bodemsanering	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 6.7. Aardkundige waarden, Bodembeheer en –gebruik	waarschijnlijk niet	midden	
	Product 6.8. Beheer afvalstoffen	waarschijnlijk niet	midden	
Programma 7. Groen Drenthe: pMJP, Natuur en landschap en Landbouw	Product 7.1. Natuur en landschap en diverse deelprojecten pMJP	beperkt	midden	Bijvoorbeeld stimulering aankopen van natuur door particulieren/natuurinstanties tegen een lage vergoeding. Investeren in boeren en ondernemers op het platteland, die nu vanuit pMJP middelen krijgen.
Programma 8. Groen Drenthe: Klimaat en Energie	Product 8.1. Klimaat en Energie	waarschijnlijk niet	hoog	Er zijn kapitaalintensieve projecten waarvoor de markt niet altijd of niet 100% wil meefinancieren. De besparingen en/of opbrengsten leveren een rendement die een resolverend karakter kunnen hebben, deze zaken worden echter door de DEO uitgevoerd.
	Product 8.2. Drentse Energie Organisatie	waarschijnlijk niet	hoog	Er zijn kapitaalintensieve projecten waarvoor de markt niet altijd of niet 100% wil meefinancieren. De besparingen en/of opbrengsten leveren een rendement die een resolverend karakter kunnen hebben, deze zaken worden echter door de DEO uitgevoerd.
Programma 9. Innovatief Drenthe: Economische zaken en arbeidsmarkt	Product 9.1. Versterken regionale innovatiekracht	ja, beperkt	hoog	Er zijn kapitaalintensieve projecten waarvoor de markt niet altijd of niet 100% wil meefinancieren. Er kunnen opbrengsten gegeneerd worden die door rendement een revolverend karakter kunnen hebben.
	Product 9.2. Optimale aansluiting bedrijfsleven, kennis, onderwijs en arbeidsmarkt	ja, beperkt	hoog	Er zijn kapitaalintensieve projecten waarvoor de markt niet altijd of niet 100% wil meefinancieren. Er kunnen opbrengsten gegeneerd worden die door rendement een revolverend karakter kunnen hebben.
	Product 9.3. Verbeteren vestigingsklimaat	ja, beperkt	hoog	Er zijn kapitaalintensieve projecten waarvoor de markt niet altijd of niet 100% wil meefinancieren. Er kunnen opbrengsten gegeneerd worden die door rendement een revolverend karakter kunnen hebben.
	Product 9.4. Vrijtijdseconomie	ja, beperkt	hoog	Er zijn kapitaalintensieve projecten waarvoor de markt niet altijd of niet 100% wil meefinancieren. Er kunnen opbrengsten gegeneerd worden die door rendement een revolverend karakter kunnen hebben.
	Product 9.5 Versterken agribusiness (Landbouw)	ja, beperkt	hoog	Er zijn kapitaalintensieve projecten waarvoor de markt niet altijd of niet 100% wil meefinancieren. Er kunnen opbrengsten gegeneerd worden die door rendement een revolverend karakter kunnen hebben.
Programma 10. Middelen en bedrijfsvoering	Product 10.1. Financiering en algemene dekkingsmiddelen	n.v.t.	n.v.t.	
	Product 10.2. Personeel en organisatie	n.v.t.	n.v.t.	
	Product 10.3. ICT en facilitaire zaken	n.v.t.	n.v.t.	